

mozzanata nélkül – egy olyan jelölőláncolat (föld íze – kenyér lehetősége – kéz – kenyér – száj) részévé válik, amely megnyitja az utat a történelmi léptékű mozgások rekonstruálásának irányába, aminek végpontját a „halál gázkamrái” jelentik, illetve később a jövő, egyelőre csupán a gondolat szintjének perspektívája, amelyben a kenyér ízéhez nem keveredik „a föld és a vér és a halál”. Ez utóbbi végpontot Borbély András „dialektikus szintézisként” és „kommunista eucharisztikaként” regisztrálja, jelezve egyúttal a Hervay-líra önmagában vett politikumát, és még inkább azt, hogy Hervay irodalomszemlélete ilyen értelemben meglehetősen távol helyezkedik el attól a megközelítéstől, amely az irodalmat magánügyként, a [kollektívet nem magában foglaló] privát szférájához tartozóként tételezi. Az általam korábban felvázolt különböző lehetséges megközelítési módok közül az értelmező szövegek érdeklődése ilyen módon leginkább a történelmi-politikai-életrajzi kontextus felőli olvasás felé irányul. Miközben mindennek rekonstruálása megkerülhetetlennek bizonyul Hervay irodalomszemlélete és központi kérdései szempontjából, az antológia lírai szövegei egyúttal arra is rámutatnak, hogy a költői megszólalást és Hervay életművének alakulását illetően számos olyan társadalmi, kulturális, nyelvi és poétikai szempont van, amely felől megszólítható és kortárs kontextusban, akár a hatástörténeti mozgások felől is értelmezhető Hervay költészete. Visszautalva a bevezetőben jelzett Hervay-renezánszra, az antológia kapcsán mindenképpen elmondható, hogy ennek az [újra] felfedezésnek nem csupán az örömét, de kérdésfelvetéseit, párbeszédképző erejét és nyitottságát is érdemes lehet komolyan venni. [Lector]

KOLOZSI BLANKA

Új lettem

POLLÁGH PÉTER: *RÉGI VOLTAM*

Pollágh Péter 12 év után jelentkezett ismét verseskötettel, azonban a címdal tanúsága szerint ezek a versek is 2010 és 2014 között keletkeztek. Ez azért lehet fontos információ, mert ezek a költemények nagyon is rezonálnak a napjainkban népszerű olvasási fókuszokra, legyen az a biopoétika, a betegség, a halál vagy éppen az állat. Különösen izgalmas, hogy a versek – talán pont a keletkezés és kiadás közötti távolság miatt – egy teljesen új irányból lépnek párbeszédbe az említett diskurzusokkal.

Pollágh új kötetének címe [*Régi voltam*] adja magát egy antropológiai olvasatnak, hogy tudniillik a lírai én vagy éppen Pollágh volt valamikor régi. Nem kell sokáig olvasnunk a kötetet, hogy világossá váljon, hogy itt bizony nem annyira emberek, hanem a versekbe ékelődő vendégszövegek mondják ezt magukról. Régiek voltak, de Pollágh szövegeiben újraértelmeződnek. Nem véletlen tehát a dedikáció sem (Pollágh József Attilának ajánlja kötetét), hiszen számos József Attila-vers idéződik meg a kötetben. Azonban nem József Attilára találunk először utalást, hanem az éppen idén 200 éves *Himnuszra*, hiszen a *Régen tép* című opusszal indul a gyűjtemény, ami előrevetíti azt is, hogy politikáról is szó fog esni a továbbiakban. Például az *Apázó* című versben: „Magyarország. Magyarország. / Finoman szólva hűtlen a kezelése”.

De maradjunk még a *Régen tépnél*, amely egy hihetetlenül szövevényes vers a halálról, amely az első versszakban tárgyként, a másodikban pedig alanyként jelenik meg, majd a harmadik versszaktól már meg sem jelenik, de mégis ő minden megnyilatkozás rejtett alanya. A halál veszi le a lírai énről a libabőrt, ő öreg, ő megy a megszólaló után. A libabőr levétele – („leveszi rólam a libabőrt”) is visszautal a címben szereplő ígére – mint esemény pedig talán magára a halálra utalhat, hiszen ekkor szűnik meg az érzékelés, ami után pedig a hús és a bőr elbomlása következik a csontról. De a harmadik strófában szereplő hyperbaton („leveszi rólam a libabőrt, / [...] egy fogással”) is utalhat a tépésre, hiszen a vers az egymás mellé tartozó szintaktikai elemeket tépi és töri szét különböző sorokba. Azonban a hyperbaton nemcsak eltávolít, hanem össze is fon, így történhet meg, hogy a hideg érzékelése (az érzékelés mint az élet egyik jele) a bőr lenyúzása után is megmarad, kétségbe vonva a halál tényét. Érdekes még, hogy miként a fázás delokalizálódik – hiszen a hideg érzékeléséért felelős bőr lenyúzása után is megmarad az érzet –, úgy választódnak el bizonyos állati testrészek magától az állattól (libabőr, kacsacsőr). Reiter Róbert szétdarabolt állatai lehetnek akár ennek az eljárásnak az előképei („az Úr [...] kloákákat ültet hangszáraid közé”, *Az ítélet hegyén*). A *Doktor House* című vers is hyperbatonokkal operál: az első versszakban az első sor, a második és a harmadik sor vége tartozik egybe, valamint a második és a harmadik sor eleje a negyedik sorral („Nem megy ki a borostájából / az is köpeny, egy szürke kert / egyenruha, ápolatlan jel, / a kedves gombok mind lemetszve”). Itt ismét fontos szerep jut az öltözéknek, amelyeknek számos formájával találkozhatunk Pollágh verseiben. Rögtön az első költeményben: kabát, pulcsi, gúnya, bunda. Itt kell megemlíteni, hogy milyen erős motívumhálóval dolgoznak Pollágh versei. Csak néhány visszatérő példa: szem, kockacukor, gyógyszerek, kórház, dohányzás, zongorázás.

A zongorázáshoz érdemes megnéznünk a *22. századi* című költeményt. Az első két versszak tulajdonképpen a harmadik elején olvasható kijelentés születését írja le: „Zongorázik a szorongás”. Előzmények nélkül ennek az idézetnek a kontextualizálása komoly fejtörést okozna még a legedzettebb interpretátoroknak is. Pollágh verse azonban megmutatja a kialakulás folyamatát: „Mintha zongoráznék, vagy valami / rosszabb, kopog a kezem a pulton”. Innen már érthető, hogy igazából nem is a szorongás zongorázik – vagyis egy enallagéval van dolgunk, ami József Attilának is kedvelt alakzata –, hanem a szorongó ember csinál úgy az ujjával, mintha zongorázna. Tovább haladva a zongorázás gépeléssé alakul. Innentől kezdve ha Pollághnál zongorázásról olvasunk, mindkét előbb vázolt cselekvés eszünkbe fog jutni, vagyis a vers a nyelv rétegzettségét mutatja meg, hogy miként viseli magán használatának nyomait. Mindezek után érdemes elgondolkodnunk azon, hogy mit is kezdenék egy 22. századi nyelvvel, ha még a saját korunk nyelvére is ilyen szemantikai rétegek rakódhatnak.

A kockacukor is visszatérő motívuma a verseknek. Talán olyan, mint Csehovnál a sirály, mindig mást jelent. De József Attila úgynevezett jelcserélgetésével is összefüggésbe hozható ez az eljárás. A kockacukor hol „kockacukorház” (*Tovarisi konyec*), hol kihulló fog („Kihullik mind a harminckét kockacukrom, jaj”, *30 mocska, 33 keresztle*). Erre az imént idézett költemény is felhívja a figyelmet, hogy gyakran a motívumok úgy működnek Pollágh verseiben, mint a LEGO építőkockái, vagy ha még tovább megyünk, maguk a versek épültek legóból. Persze Saussure óta tudjuk, hogy a nyelvi jel nem pozitív elem, hanem a többi jelhez képest nyeri el értékét. Ezt Pollágh versei

is tudják, ezért nem illeszkednek pontosan egymáshoz az elemek: „Legók lötyögnek bennem, / cukorformák, játékszínek”.

Az *önbizalmam* volt című vers egyik hasonlatában szereplő gyógyszerek („elgurul, mint egy gyógyszer”) egyrészt Pollágh más orvosság-témájú verseit idézik meg, másrészt egy szólást juttatnak eszünkbe: „elgurult a gyógyszere”. Az így megidéződő nyelvi klisé voltaképpen egy hypallagé, hiszen nem a lírai én által hallucinált teherautó gurul el, mint egy gyógyszer, hanem a lírai énnek gurult el a gyógyszere, ha évek óta kísérti az a bizonyos teherautó. Ez ismételten a József Attila-utalások példáit szaporítja, mivel József Attilának is kedvelt alakzata a hypallagé. Gondoljunk például a *Téli éjszaka* soraira: „A kék, vas éjszakát már hozza hömpölyögve / lassudad harangkondulás.” Ebben az esetben, ha referenciálisan olvassuk a sort, akkor egy logikai cseréről van szó, mivel nem a harangkondulás miatt lesz este, hanem az este beálltával kezdenek harangozni. Erre a versre pedig különösen igaz, hogy nemcsak a magyar költészet fontos alkotásai, de a napjainkban beszélt magyar nyelv is ott morajlik a sorokban vagy azok mögött. Több másik szólás is ott rejtőzik a költeményben (kiemelés tőlem):

Persze, hogy én vagyok a *hunyo*:
balra aranyhal, jobbra *sült galamb*,
Ilyeneket lesek, nekem mindegy,
öreg tölgy vagy gyöngye hárs,
lelombozom a fát

A vers zárata pedig egy másik nagy József Attila-tisztelőt, Marno Jánost idézi meg. Itt az „elhúzza a száját” frazéma szó szerint értésének poétikai lehetőségeit aknázza ki a költemény:

Fel fogok állni.
Felmegyek érte,
fel csorba lépcsőkön,
fel akárhány csigán,
hogy felhúzzon,
hogy indítsa, elhúzza a szám,
akármilyen szánon,
egy mosoly felé.

Marno János a kötet más pontjain is eszünkbe juthat. A kötet első egységének címe (*Somoly*) egy igéből képzett főnév, amelyet főnévi formában nem szoktunk használni. Hasonló hapax legomenon ez tehát, mint amelyeknek Marno a nagymestere. Pollágh egyik kedvelt eljárása – de Marnónál is számos példát találhatunk arra –, hogy hangzásukban hasonló, látszólag csak e tekintetben rokonítható szavak lendítik tovább a költeményt: „ad egy Kossuthot, / ezüstös, mint a foga. Fogva tart sok foltja, / köde” [*Betépett üveg*], vagy „pedig nem allergének, s nem igaz, hogy gazok. / Csak allergiások rájuk, mint az allegóriákra” [*Frontkatonák [A nyolcvanas évek öregjei]*].

A *Himnusz* egyes részei más költeményekben is felbukkannak [ha tetszik, a kötet versei széttépik a *Himnusz*t, és ezeket a maradványokat építik önmagukba]. A *Dundi*

*muzsikába kétszer is szinte észrevétlenül simulnak bele Kölcsey szavai: „bakelit-kereket cserélek: / jókedvvel, bőséggel áradót és két / védőkarral én vezényelek neked és érted”. Jellemző Pollágh verseire, hogy sokféle kulturális regiszter érintkezik akár ehhez hasonlóan rövid szöveghelyeken is. Itt például a „kerékcseré” ütheti meg az autózók fülét, amely kerek alakú hanglemezt kicserélésének képére íródik rá, ami tulajdonképpen a vezénnyel lenne ekvivalens, ez pedig a *Himnusz*-ból ismert védőkarral történik.*

A kötet cím önreflexivitása mellett gyakoriak a szövegek önmagukra visszahajló megnyilatkozásai. A *Kurzív erdő* például egy nyomdatechnikai kifejezést vonatkoztat a természetire. Jóllehet a megidézett József Attila-vers [*Ritkás erdő alatt*] is már felkínálja ezt a lehetőséget, hiszen a cím *alatt* elhelyezkedő erdő voltaképpen a papíron látható betűkkel is azonosítható. Néha a szavakhoz társított magyarázatot sem szemantikai síkon kell elgondolnunk, hanem önmaga vizualitására tett utalásként: „Orvosság: szögömb, kis bolygó, / nincsen vége, kerek, gömbös tárgy” [*Doktor House*]. Máskor pedig így: „Hányszor éreztem: / más kezét varrták a csuklómrá, / hány ilyen kezét levágtam” [*Nem adok koronát*]. A kéz – amelyhez az írás gyakorlata kapcsolódik – eltávolítása valószínűleg az imitáció, mások írása utánzásának elhagyása felé tett gesztusként értelmezhető.

Az imitáció a kötetet záró *Végfácska* című vershez is kapcsolódik, hiszen a Nagy Lászlót imitáló Tandori-mottóról rántja le a leplet a következő sorral: „De ki viszi át, fogában tartva, / az ingerületet a tulsó partra?” Nem más, mint a végfácska, amelyről a verset nyitó magyarázatból megtudjuk, hogy az egy idegvégződés, amely a szomszédos idegeknek adja át az ingerületet. De a költemények esetében ki vagy mi lehet a „szomszédos idegsejt”? Mások verseskötetei, amelyekre a *Régi voltam* hat? Pollágh következő kötete? A befogadó? [*Prae–Vár ucca Műhely*]

KONKOLY DÁNIEL

Egy életmű margójára

A SZÖVEG KIJÁRATAI. TANULMÁNYOK ROLAND BARTHES-RÓL, SZERK. ÁDÁM ANIKÓ, RADVÁNSZKY ANIKÓ

A 2019-ben megjelent kötet Roland Barthes munkássága köré épül. A könyv szerkezete a magyarországi recepció [Angyalosi Gergely, Velkey György László], a szövegelemzési struktúrák, az irodalomkép és irodalomesztétika formálódásának folyamatát járja körül, a test fokozatos középpontba helyezésével, olyan távlatokat nyitva meg, ahol a szövegi és biológiai töltekezés útjai találkoznak, majd a test és a percpcionalitás a fotográfiához és a barthes-i vizualitáshoz érkezik el. A tanulmányokon keresztül a barthes-i gondolkodás és írás, a szöveg [el]fogyasztásának induktív-deduktív értelmezési hulláma figyelhető meg.

Barthes szövegkonstruálási megoldása abban áll, hogy szakítani próbál a klaszikusnak mondható sartré-i „elkötelezett irodalom koncepciója, illetve a művészeti öntörvényű és kísérletező felfogásának leegyszerűsítő” oppozíciójával, és megjelöli az